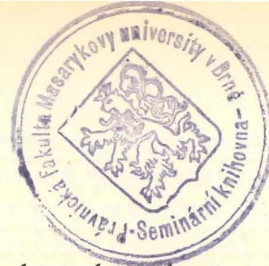

DR. ANT. OBRDLÍK:
K POJMU REVOLUCE.

Revoluce byly ve starověku a středověku stejně jako v době nové. Ale historikové, kteří si první povšimli revolučních převratů, se nesnažili, aby do nich vnikli hlouběji a aby objasnili jejich vnitřní, skrytou podstatu. Zůstávali na povrchu, omezující se na vnější popis a na více méně náhodný výklad příčin a vzájemných souvislostí jednotlivých revolučních událostí. Proto žádný div, že také sám pojem revoluce zůstal nejasný. Tak tomu bylo až do doby, kdy přišla velká revoluce francouzská. Tato obrovská, do té doby nevídaná a pro největší počet účastníků naprosto neočekávaná událost (téměř všeobecně se tehdy věřilo v možnost nekonečného pokroku a prospěchu) způsobila, že se nad ní mnozí vážně zamyslili. Dnes nás dělí bezmála půldruhé století od této památné události. Století devatenácté jest vyplněno vznikem a rozmachem teorií socialistických a v jejich naukách se pojem revoluce stal něčím velmi běžným, namnoze přímo podstatným. K populárnosti a zvýšení jeho významu nemálo přispěla i okolnost, že z knih a pracoven teoretiků přešel v životní praxi: jak století 19., tak století naše bylo svědkem několika revolučních převratů a poslední velká katastrofa válečná byla též případně nazvána »Světovou revolucí«.

Revoluce! ... Každého dne několikrát zaslechneme toto slovo. Při četbě rozmanitých knih, při různých přednáškách a rozhovorech, všude se s ním shledáme. Budeme snad překvapeni tím, jak často se vyskytuje, ale naše překvapení vzroste v údiv, když si uvědomíme, za jak rozmanitých okolností a v jak rozdílném smyslu se ho užívá. Tím spíš, že nejednotnost v chápání tohoto slova jde dále než jenom po hranice mezi prostým pojetím populárním a vymezením přísně vědeckým. Chci tím říci, že ani v kruzích odborných učenců není shody v tom, jaký je vlastní obsah pojmu revoluce, a že mínění jejich si namnoze diametrálně odporují. Jest asi už údělem slov nejčastěji a nejvšeobecněji užívaných, aby zůstala obsahově nejméně jasná a pojmově nepřesná. Historie Havlíčkových »kulatých« slova se stále opakuje a bude asi vždy pravdivá.

I po stránce čistě filologické není toto slovo bez zajímavosti. Původní jeho význam byl jiný, než jakého nabylo dnes v pojetí některých spisovatelů. »Latinsky ji (roz. revoluci) nazývali ‚seditio‘; pokud se týče slova ‚revolutio‘, značilo v době Ciceronově okružní pohyb jako ‚conversio‘. Politický smysl ‚seditio‘ nebo ‚motus‘ byl mu naprosto cizí.«¹ Znamenalo tedy především pravidelný rotační pohyb (viz titul stěžejního díla Koperníkova: De revolutionibus orbium coelestium), ale časem vedle svého významu starého, nabylo nového smyslu ve slovníku politickém, aby odtud zase působilo zpětně na oblast přírodovědeckou, kde se pak též počíná mluvit o revolucích-katastrofách.

My ovšem oblast čistě přírodovědeckou ponecháme stranou a všimneme si jen, jakého významu nabývá pojem revoluce ve vědách politicko-sociálních. Tu jest opravdová pestrost, na niž upozornili snad všichni, kdož o problému revoluce psali. »Jest málo pojmů, jež by byly tak sporné (umstritten), jako pojem revoluce. Žádný div, že toto slovo, kterého každý užívá, nabývá u různých spisovatelů odchylného významu; ba stává se, že i u jednoho a téhož spisovatele má v různých dobách smysl nestejný.«² Kautský pak k těmto slovům dodává, že jedni míní barikády, guillotinování atd., kdežto druzí zase mají na mysli velkou, ale nenápadnou změnu společnosti, jako při objevení Ameriky nebo při vynálezu parního stroje. Nemám proto v úmyslu podati snad úplný výčet různých definic revoluce, jak se vyskytují v četných spisech jednotlivých autorů, kteří mají osobitě hledisko a docházejí tudíž také k subjektivním závěrům. Nehledíc na to, že by to byla práce hodně obtížná a nevděčná (literatura, obírající se problémem revoluce je dnes bezpočetná), byla by do značné míry i zbytečná,

¹ Michel Raléa: L'idée de Révolution dans les doctrines socialistes, (předml.) Paris 1923.

² Karel Kautský: Die soziale Revolution. Berlin ?, 3. vyd.

neboť přes všechnu rozmanitost můžeme počet těchto různých pojetí redukovati na několik základních. Opravňuje nás k tomu i okolnost, že autoři sami se ve svých pracích dovolávají některého spisovatele jiného s poukazem, že s ním souhlasí a že přijímají jeho hledisko.³

Jako první z typických pojetí revoluce uvedme případ, kdy je pojímána jako *událost čistě politická*, ve vlastním a úzkém smyslu toho slova: státní převrat, změna ve státním zřízení. Tak na př. na III. sjezdu německých sociologů (1922) praví Leopold v. Wiese výslovně, že se ve svém pojednání omezuje na revoluce jakožto státní převraty. Je ovšem pochopitelný tento způsob nazírání na revoluci, zejména když si uvědomíme, jaké vynikající postavení zaujímá stát v řadě ostatních společenských zřízení. Ale na druhé straně je stejně jisté, že by to bylo násilné zjednodušování, neboť společenský život není jenom ten či onen druh státní formy, není ztělesněn jen v tom či onom zákoně, v takovém nebo onakém způsobu zřízení soudního a administrativního.

Podobné zjednodušování problému vzniká tím, že revoluce jest považována za *dílo jedné společenské vrstvy, třídy*. Toto pojetí jest vlastní teoriím socialistickým, v nichž učení o třídním boji bylo vykládáno v ten smysl, že je to boj pracující třídy dělnické proti ostatním vrstvám občanským; jenom dělnická třída jest povolána a schopna uskutečniti tu pravou a konečnou revoluci. Proto také dodatek, že je to třída, která se nikdy předtím nezmocnila otěží vlády.⁴ Je to teorie příliš dobře známá, aby bylo třeba doložiti ji příslušnými citáty. A stejně nemusíme nějak zvlášť dovozovat její nedostatečnost. Vyvrátila se sama, když pojem dělnické třídy (byla definována jako pracující lid, který má k získání prostředků své obživy pouze svoje ruce, a myslilo se při tom na dělnictvo tovární) byl v samých naukách socialistických náležitě rozšířen i na dělnictvo mimotovární, na spodní třídy chudého měšťáctva a na velmi početné masy lidu venkovského; krátce, poznalo se, že je vlastně dělnických tříd několik.

Proto vzniklo odchylné stanovisko těch, kdož v revoluci vidí proces, způsobující *změnu všech podstatných složek společnosti a funkcí jejího života*. Mluví pak kromě o revolucích politických též o revolucích sociálních, hospodářských, filosofických, literárních, uměleckých, náboženských . . . , ukazující na jejich vzájemnou souvislost. To je na př. pojetí Masarykovo, když se zmiňuje o revolucích »z gruntu«. Rovněž pro Sorokina⁵ jest revoluce vyjádřením změny v celkovém chování lidu, v jeho psychologii, ideologii, víře a mínění; je to převrat uznávaných hodnot; změna v biologickém složení populace a rozklad dosavadní struktury společnosti; a je to konečně přeměna základních sociálních procesů. Tato hlediska mají daleko blíž k pravdě, poněvadž zkoumaný jev zachycují v jeho celistvosti.

Jak patrně, nesrovnalost svrchu uvedených názorů byla způsobena tím, že jedni autoři zkoumají jev revoluce jen po jedné stránce, kdežto druzí odhalují celou jeho obsažnost. Jiná dvojice odchylných hledisek vzniká, *postavíme-li proti sobě revoluci a evoluci*. Základ a východisko tvoří tu analogisování s vědami přírodními, zvlášť s biologií, při čemž společnost jest chápána jako velký organismus. Jedni — mohou být nazváni stoupenci teorie katastrofální — říkají, že revoluce jest něco neorganického, protipřirozeného, co porušuje veškeru kontinuitu s vývojem dřívějším. Druzí naproti tomu namítají, že tento zlom, toto porušení souvislosti jest jenom zdánlivé a že ve skutečnosti jest revoluce procesem zcela organickým, poněvadž nezbytně zavrcholuje předchozí evoluci, která ji připravovala a umožnila. Tak praví Lombroso,⁶ že revoluce jest historickým dovršením evoluce a Kautský ji podobně považuje

³ Dále Yoder v čl. Current Definition of Revolution (Amer. Journ. of Sociology XXXII. 3) praví asi toto: Slovo revoluce, přes to, že je tak často vyslovováno, jest velmi rozmanitě definováno. Jsou však alespoň 3 rozličná pojetí zřetelná: 1. Revoluce jako jev politický (Bodin, Small, Adams a j.), 2. revoluce jako náhlá sociální změna (Le Bon, Ellwood), 3. může být revoluce politická, ale může být také revoluce náboženská, průmyslová, hospodářská či jiná; prostě revoluce jako změna (Hyndeman, Summer, Finney).

⁴ Was unterschied die Reformen Turgots von den entsprechenden Massregeln der Revolution? Zwischen beiden lag die Eroberung der politischen Macht durch eine neue Klasse. K. Kautský, I. c. I.

⁵ Pitirim A. Sorokin: The Sociology of Revolution, 1924, str. 11.

⁶ Cesare Lombroso: Die Anarchisten. Eine kriminalpsychologische und soziologische Studie. Hamburg 1895, něm. překladu 2. vydání.

za historický proces, který může trvatí více nebo méně dlouho, ba který se za těžkých bojů může protáhnout i celá desetiletí: »Auch hier (roz. ve společnosti) sind die Revolutionen Resultat langsamer, allmählicher Entwicklungen (Evolutionen). Auch hier sind es die gesellschaftlichen Organe, die sich langsam entwickeln. Was plötzlich, mit einem Schlag, revolutionär geändert werden kann, sind ihre Funktionen. Das Eisenbahnwesen hat sich langsam entwickelt«. ⁷

Je zřejmé, že při tomto způsobu rozlišování je důležitý *prvek času*, ježto revoluce jest se stanoviska teorie katastrofální považována za osudně zkrácené schéma toho, co se mělo udátí v době mnohem delší, jako pozvolný vývoj — evoluce. To má zřejmě na mysli též Michel Raléa, když — nahradiv při tom pojem evoluce slovem reforma — praví, že pro události revoluční, jest podstatná větší či menší rychlost, delší či kratší čas procesu přeměny. Je-li rychlý a neočekávaný, máme co činiti s revolucí. Je-li naopak jeho průběh pomalý, je to reforma. De Tocqueville, ⁸ který tak jasně ukázal nutnost hlubokých změn, sdílí rovněž mínění, že se za Veliké revoluce odehrálo rychle to, co by se bylo časem a znenáhla naplnilo samo od sebe.

Ale zastánci opáčeného mínění i tu neústupně trvají na svém. Není-li revoluce nezbytným dovršením vývoje dřívějšího, jest nutným počátkem a podmínkou, umožňující evoluci budoucí. Stojíce stále na půdě analogisování s biologií, přirovnávají revoluci k zrození: »Den narození neznačí ukončení vývoje lidských orgánů, nýbrž počátek nové vývojové epochy . . . Tak může také sociální revoluce býti ne koncem sociálního rozvoje, nýbrž počátkem vývoje nového«. ⁹ V týž smysl vyznívají slova Lombrosova, který o revoluci užil přirovnání, že je to proražení skořáčky kuřetem, které dospělo (arrivé, à la maturité). ¹⁰ Přitom jest si Lombroso plně vědom, že předchází vývoj je dlouhý, a že kdo by jej chtěl uměle uspišiti, jednal by proti přirozenosti: » . . . proto revoluce, která není evolucí, je patologická a zločinná«. Přirovnání Marxovo o společnosti, která je těhotna budoucím sociálním řádem, je známé.

Jak viděti, oba tábory se snaží všemožně, aby vytěžily z oblasti jevů biologických potvrzení svých koncepcí. Stojíce však na téže základně a užívající týchž zbraní (biologické analogisování) navzájem se vyvracejí a nepřinášejí tak rozhodného výsledku; rozhodně ne řešení konečné, které hledají. Boj o tak zv. sociologický organicismus je starý a podnes nerozhodnut, alespoň pro ty, o nichž Masaryk posměšně říká, že jsou spíše zoologové než anthropologové. Je pravda, že už od dob Platonových a Aristotelových byla uváděna podobnost s organismy rostlinnými a živočišnými. A když po Spence-rovi a Darwinovi došla živého ohlasu ve vědách sociálních, dostalo se jí namnoze i vášnivého zabarvení, kde jí bylo tendenčně používáno. Ukázalo se však, že lidská společnost jest něčím zcela osobitým a že se nedá redukovatí na oblast nižších jevů a organizací existujících v přírodě. Biologická analogie svádí naopak na zcestí tam, kde se jí tendenčně a zaslepeně užívá k řešení otázek politických zřízení, jako je na př. dokazování domnělé nutnosti zavedení aristokratického (rodově!) zřízení společenského a zavržení »protipřirodních« snah demokratických. Je mnoho pravdy v myšlence Jellinkově, že se »zpravidla přijímá organický původ nějaké instituce, když se zevrubněji nezná, odkud a jak vznikla . . . Co naproti tomu vzniklo ve světle historického vědomí, tudíž zejména v nejnovější době, to bývá zhusta označováno za neorganické a tím i zavrhováno«. ¹¹

Řešení na základě přírodovědeckém (biologickém) nevedlo tedy k cíli. Proto někteří autoři hle-

⁷ K. Kautský, I. c. 1. část II. oddílu.

⁸ De Tocqueville: Ancien régime et la révolution I, 5.

⁹ K. Kautský, I. c. II. Nebo Hartmann: »Jede Revolution kann angesehen werden als verkürztes Schema der Entwicklung der folgenden Generationen«, (Verhandlungen des dritten deutschen Soziologentages, 24. u. 25. September 1922).

¹⁰ C. Lombroso — R. Laschi: Le crime politique et les révolutions. I. část franc. překl., Paris 1892. Viz též E. S. Bogardus v »Tools in Sociology« (Sociology and Social Research XIV, 4.).

¹¹ Jiří Jellinek: Všeobecná státověda, čes. překl., Praha 1906.

dali novou cestu a na pomoc přibrali *kriterium právní*. Je to stanovisko hodně podobné předešlému, ježto při něm rovněž přichází v úvahu pojem kontinuity a rozlišuje se mezi reformou (evolucí) a revolucí. Je pravda, že toto rozlišení, alespoň po stránce čistě formální, má své odůvodnění. Jeho stoupcí totiž tvrdí, že revoluce přerušuje právní kontinuitu, že popírá to, co bylo vytvořeno a sankcionováno minulostí. Podle nich, změnit běžný řád, přerušit tradici a platnost ustálených zákonů, může pouze vláda, leč potom už to není revoluce, nýbrž reforma. Tak na př. v Mayerově *Konversationslexikonu* se praví, že revoluce v politickém a sociálním životě národů značí především přeměnu trvajících státního zřízení, přeměnu, která jest provedena protiprávně, t. j. za porušení právního řádu státu.

Toto teoretické a čistě formální hledisko právní však rovněž nepostačuje. Neboť chtějí-li jedni z toho, že revoluce je negací právního řádu a jeho kontinuity vyvozovati její nelegálnost, namítnou stejně přesvědčivě druhí, že doba revoluční jest dovršením práva a řádu nového, že je prostě zevním vyjádřením změny, jež se nepozorována připravovala a uskutečňovala v době dřívější. Prameno potom záleží na tom, že revoluce nerespektuje starých tradičních forem a zákonů (a oni to i milerádi přiznávají!), ježto tyto zákony jsou něčím imaginárním, co *de facto* neodpovídá skutečnému stavu věcí. V důsledku toho jest vlastně revoluce obnovením řádu a pořádku: »*Revolution ist eine Massenbewegung, durch die mit Gewaltanwendung die Rechtskontinuität unterbrochen, und ein neues Recht durch Anpassung an die historische Entwicklung und ihre Tendenzen geschaffen wird.*«¹² I De Bonald, který jest jinak znám svým zaujetím proti revolučním převratům píše, že každá revoluce jest pouze úsilím, aby se společnost navrátila k řádu.¹³

Jako u všech tří způsobů, o nichž jsme doposud mluvili, tak také u *způsobu čtvrtého* můžeme rozlišiti dva navzájem protilehlé tábory. První skupinu tvoří ti, kdož souhlasí s míněním Tainovým, který mluví o Velké revoluci, vyslovil zdrcující odsouzení, že »*pour la première fois en histoire on va voir des brutes devenues folles travailler en grand et pour longtemps sous la conduite des sots devenus fous.*«¹⁴ (Taine sám ovšem viděl hluboko do událostí revolučních!) Pro ně tedy — a můžeme říci, že je to nazírání populární — revoluce jsou především: barikády, krev, šibenice, bouřlivé a násilnické skutky a pod. Existuje celá řada definic těch různých vzpour, rebelií, pučů, srocení, vzbouření, palácových revolucí... a jak jinak se jim říká, jež s pojmem revoluce bývají směřovány nebo i ztotožňovány. Jsou to sice jevy, kterými se revoluční převraty zpravidla vyznačují, jež se však k vlastní podstatě revolučních převratů druzí jen jako znaky podružné a druhořadé.

Ostatně to právě je přesvědčením stoupců druhé skupiny. Uvedme některé doklady. Jsou tu především slova Kautského, který upozorňuje, že naprosto není třeba mysliti si pod pojmem revoluce nějaké násilí. Když se dne 17. června 1789 poslanci třetího stavu sdružili a ustavili se v Národní Shromáždění, byl to čin po výtce revoluční a přece tu nebylo žádného vnějšího násilí v obvyklém slova smyslu.¹⁵ Podobně se dočítáme u M. Raléy, že násilí jest jen zcela podružný znak revolučních hnutí, neboť byly revoluce, které se udály bez teroristického režimu. V knize »*Le crime politique et les révolutions*« píše prof. C. Lombroso doslovně toto: »*Et ici apparaît la distinction entre les révolutions proprement dites — qui sont un effet lent, préparé, nécessaire, tout au plus rendu un peu plus rapide par quelque génie névrotique ou par quelque accident historique — et les révoltes ou séditions qui seraient une incubation précipitée, artificielle, à température exagérée, d'embryons, voués par là-même à une mort certaine.*«¹⁶ Ve skutečnosti jest tedy daleko správnější hledati spíše zásadní rozdíl mezi revolucemi a rebeliemi než je navzájem směřovati nebo dokonce ztotožňovati.

Dospěli jsme tak konečně k způsobu, kdy se o revoluci soudívá *podle jejího výsledku*: je-li po

¹² L. M. Hartmann: *Zur Sociologie der Revolution*, I. c.

¹³ Podle C. Bouglé: *La politique républicaine* (více autorů).

¹⁴ Podle M. Raléy, I. c. předml.

¹⁵ K. Kautský, I. c. I.

¹⁶ Lombroso-Loschi, I. c.

kus o převrat úspěšný, je to revoluce, ztroskotá-li a je-li potlačen, je to vzpoura. Toto rozlišování jest povrchní a nemusilo by vždy vystihovat pravdu. Myslím, že bude správnější a také vědecktější říkme-li, že revoluční převrat jest úspěšný právě proto, že byl oprávněný, t. j. že byl podmíněn danou skutečností, ze které vyrostl, a ne naopak, že revoluce byla úspěšná, protože byla oprávněná. Nejvýš bychom tu mohli připustiti s Lombrosem, že za jistých okolností existuje přechodný typ mezi vzpourou a revolucí; to jsou pozvednutí, která ačkoliv byla vyvolána věcí spravedlivou, neosobní a všeobecnou, propukla předčasně.

Ze všech definic, které jsme svrchu uvedli, je patrné, že jev revoluce je po své stránce formální i obsahově vymezován hodně nejednotně. Čím si to máme vysvětliti? Myslím, že dvojím způsobem: buď spisovatelé, kteří se tímto problémem obírají, nezachycují jej v celé jeho šíři, omezujíce se při svých úvahách jen na jednu ze složek, která dává celku revolučního hnutí speciální charakter, převládne-li v daném okamžiku na úkor složek ostatních, jinak stejně důležitých. Badatel potom, ať ho k tomu svedl nedostatek syntetického postřehu, anebo vědomé omezení se na užší pole zájmů, dojde snadno k mylným závěrům, když z určité části chce bez výhrady usuzovati na celek, který mu uniká. Druhé vysvětlení jest daleko obecnější a zahrnuje v podstatě též první. Jest obsaženo ve staré známé větě, že pravda jest jenom jedna, ale že je více kriterií. Tak — a to se vskutku přihází nejčastěji — každý usuzuje podle svého osobitého hlediska, aby jen podle něho zkoumal daný předmět nebo jev: elektroinženýr se bude na příklad zajímati o to, zda elektrické vozy městských pouličních drah mají spodní či horní vedení proudu, kdežto národohospodář spíše obrátí pozornost k tomu, zda-li je to podnik městský nebo je-li ve správě nějaké soukromé společnosti a jaký jest jeho finanční stav. Způsob nazírání, i když se vztahuje k těmž objektu, vede pak k odchýlným závěrům. Bezděčně si tu připomínáme slova Durkheimova, že »Při dnešním stavu vědění nevíme s určitostí, co jest stát, svrchovanost, politická svoboda, demokracie, socialismus, komunismus...«¹⁷ Ale což jsou na tom ostatní vědní obory lépe? Je každému známo, že v názvosloví t. zv. exaktních věd je celá řada termínů — a jsou to právě ty nejdůležitější, k nimž se vztahují a na něž navazují ty ostatní — jež naznačují něco, o čem nic bližšího nevíme. Zeptejme se nějakého fyzika nebo chemika co je síla, pohyb, elektřina. Podá nám definici, snad celou řadu definic, obsahujících větší nebo menší výčet znaků, jimiž se *přisobení síly, pohybu a elektřiny navenek projevuje* — ale nic více! A přece víme, že to nikterak neznamenalo rozvoj moderního průmyslu, který naopak den ode dne vzrůstá. Proto ani vědy sociální nejsou nebo alespoň nemusí zůstávat za vědami přírodními. Neboť zcela obdobně jako ony snaží se studiem vnější skutečnosti, jejich projevů a na základě zkušenosti bedlivým pozorováním získané, odhaliti co nejvíce z oněch procesů, které určitým způsobem formují sociální látku a které nám umožňují porozuměti společenským událostem. Jen takovéto pečlivé studium může si činiti nárok na vytvoření objektivních a skutečně vědeckých definic. Neboť definice jest při každém druhu badání to nejtěžší, ona je zakončením všeho studia, které jsme řešení určitého problému věnovali. Proto, podávám-li na závěr definici vlastní, upozorňuji, že není výsledkem filosofické spekulace, nýbrž že mne k ní přivedlo prostudování obsáhlé odborné literatury a obšírného konkrétního materiálu dokladového, hlavně studium velké revoluce francouzské. Na základě tohoto studia jsem dospěl k definici, že *revoluce je souhrn všech událostí, které způsobují hlubokou a trvalou změnu ve společnosti, v níž se udály*. Jest dobře cítit, jak je tato definice široká; vyžaduje si to však sama mnohostranná obsažnost látky, již v sobě zahrnuje. Je to ostatně úděl a současně nedostatek všech definic: buď jsou krátké a v důsledku toho hodně všeobecné a neurčité, anebo, hledíce se vši přesností a do podrobností zachytiti charakter definovaného jevu, upadají nutně v rozvleklost a pozbývají to, co má býti každé definici nejvlastnější — stručnost. Pomozme si tedy tím, že ponecháme naší definici formu, jakou jsme jí dali a že majíce na mysli rozličné způsoby, jak byla revoluce definována, připojíme ještě některá vysvět-

¹⁷ Em. Durkheim: Pravidla sociologické metody, čes. překl. str. 54.

lení: 1. že tato změna zasahuje oblast politickou i sociální, hospodářskou i myšlenkovou, uměleckou i náboženskou . . . a že přeměny, udávší se v oblasti jedné, docházejí za revoluce odezvy (buď současně, anebo dříve či později) také ve všech oblastech ostatních; 2. že příznáme-li při takovýchto událostech nějakou důležitost času, je to jenom důležitost relativní a druhého řádu, jež nemůže sloužiti za vlastní kritérium revoluce. Veliké změny mohou se odehráti v několika dnech; ale jejich uzrání a příprava předpokládají období velmi dlouhá. To uniká všem těm, kdož přestávají na čistě vnějších událostech bouřlivých revolučních dnů. Podobají se lidem, kteří »vidíce zářiti Sirius, nepomyslí, že jest potřebí tisíců let, než jeho světlo přijde k nám«.

PROF. DR. V. TOTOMIANC:

SVĚTOVÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE, JEJÍ PŘÍČINY A VÝCHODISKO Z NÍ.

Jest známo mnoho pokusů o objasnění příčin hospodářských krisí, než téměř všechny tyto národohospodářské teorie ukázaly se nedostatečnými. Nejstarší z nich je teorie švýcarského národohospodáře Sismondího, jenž spatřoval příčinu krisí v nedostatečné spotřebě mas. Krise vznikly za průmyslově-kapitalistického řádu. V předcházejícím naturálním hospodářství byly neznámy.

Možno též říci, že hlavní hospodářskou příčinu krisí dlužno hledati v disharmonii mezi výrobou a spotřebou, což nazývá Marx stručně anarchií kapitalistického hospodářství. Kapitalismus buduje celé národní hospodářství teprve v druhé řadě na ukojení potřeby, především však na obohacování jednotlivcově. Průmysl a obchod pracují stále bezplánovitě, hledí neustále vynucovati nové požitky, získávají nová odbytiště.

Tuto anarchii v současném hospodářství zmírňuje jen nepatrně vývoj kartelů a trustů. Kdyby kartely a trusty byly opravdu s to odstraniti se světa anarchii kapitalistické výroby, neměly by Spojené státy severoamerické, kde jsou největší trusty, prodělávati tak strašnou krisi. Chceme-li se pohnouti vyhýbati krisím, nesmíme ponechati panství v rukou kapitalistických výrobců. Lid, nebo lépe řečeno organisování spotřebitelé v celém světě musí se dostat ke slovu a rozpomenouti se na známou pravdu, že výroba není sama sobě účelem, nýbrž že musí sloužiti potřebě.

Nutno ovšem dělati rozdíl mezi výrobou užitečnou a méně užitečnou, nebo dokonce škodlivou. Než i užitečná výroba má své meze, neboť nemůže býti ihned spotřebováno každé množství statků bytí i sebe nutnějších.

Nejzdravější ze všech prací, t. j. práce zemědělská prodělává dnes rovněž krisi, poněvadž jest po většině organisována kapitalisticky a jest odvislá od odbytu do ciziny. Při tom se nesmí pouštěti se zřetele, že zemědělská výroba má před výrobou průmyslovou tu výhodu, že může býti v daleko větší míře spotřebována v domácnosti. Obilí, máslo, vejce, zelenina, ovoce a maso jsou nejdůležitějšími poživatinami a jejich spotřeba může se v dobách nadbytku silně stupňovati. Naproti tomu není možno spotřebovati o mnoho více kovového zboží, textilií, nábytku, nemluvě ani o předmětech luxusních, je-li nadvýroba těchto předmětů. K tomu přistupuje ještě to, že se v kapitalistickém průmyslu vyrábí mnoho neužitečného: německý průmyslník a spisovatel W. Rathenau tvrdil dokonce, že se vyrábí téměř z jedné třetiny brak. Posledně zdůrazňoval belgický profesor Baudhuin, že jednou z nejdůležitějších příčin krise jest neustálé rozmnožování výroby méněcenného zboží.

Kapitalistická soutěž vede k nadvýrobě a mimořádná reklama, která má uchvátiti spotřebitele, ke zbytečnému vydání. Čím méněcennější zboží, tím nestoudnější je reklama. Mnoho spotřebitelů je tím uvedeno v omyl a přijde nejen o peníze, nýbrž často i o zdraví. Peníze se vydají brzy, není jich